

a appris à élaguer la vigne (v. pp. 240-241). On en trouve également d'autres sur les Moires, lesquelles, suivant une croyance populaire provenant des temps antiques, viennent auprès du berceau du nouveau-né fixer sa destinée (v. p. 241). On y fait aussi des remarques sur la croyance de l'Ange gardien (v. p. 241), sur les âmes des morts qui sortent de l'Enfer et viennent sur terre durant les fêtes de Pâques jusqu'à la Pentecôte, puis s'en retournent en Enfer. Cette croyance très ancienne se rattache aux fêtes d'Athènes «Anthesteria» et plus particulièrement au troisième jour dénommé Chóes (Χόες) (v. p. 242).

En Icarie les Néréides (Fées), les nymphes des sources et des forêts, s'appellent «Kalomoires». Ces Fées possèdent des vertus identiques à celles Fées de connues dans d'autres régions grecques (v. p. 243).

B'.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΟΥ ΔΥΤ. ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ
(7 ΙΟΥΛ. - 5 ΑΥΓ. 1962)

υπο ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Ζαγόρι ή *Ζαγοροχώρια* ονομάζεται ή επαρχία της Ἡπείρου, ή όποία κείται ΒΑ τῶν Ἰωαννίνων ὀπισθεν τοῦ ὄρους *Μιτωκέλι* καί περιλαμβάνει 46 ἐν ὄλῳ χωριά, ὑποδιαιρεῖται δέ συνήθως ὑπό τῶν ἐντοπίων εἰς ἀνατολικόν, κεντρικόν καί δυτικόν. Αἱ εἰς τὸ ἀνατολικόν ὑπαγόμεναι κοινότητες καλοῦνται «*Βλαχοζάγορα*», αἱ δὲ τοῦ δυτικοῦ «*Κατούμενα*».

Ἡ μετάβασις εἰς τὸ δυτικόν Ζαγόρι γίνεται διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Κονίτσης, εἰς τὸ ἀνατολικόν διὰ τοῦ Δρίσκου καί εἰς τὸ κεντρικόν διὰ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Δοβροῦς (Ἀσπραγγέλων)¹.

Ἐκ τῶν ἀποκρήμνων ὀρέων τοῦ Ζαγορίου πηγάζει ὁ Ἄψος, ὁ παραπόταμος αὐτοῦ *Βοῖδομάτης* καί ὁ παραπόταμος τοῦ Ἀράχθου *Ζαγορίτικος*. Εἰς ὕψος 500 μ. καί εἰς μῆκος 20 χμτ. ἐκτείνεται ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἡ ἠφαιστειογενῆς καί ἀπότομος χαράδρα τοῦ *Βίκου*², σχηματιζομένη ὑπό παραφρυάδων τῆς Πίνδου.

¹ Λογοτεχνικὴν περιγραφὴν τῶν Ζαγοροχωρίων βλ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ γυμνασιάρχου Ἰωάννου Σαράλλη, Ζαγόρι, Ἀθήναι, 1960.

² Αὕτη παλαιότερον ἦτο πολυσύχναστος διὰ τὰς ἐν αὐτῇ φουμένας ἰαματικὰς βοτάνας ὑπὸ τῶν κομπογιαννιτῶν ἰατρῶν τοῦ Ζαγορίου, ὀνομαζομένην «*βικοῖατροῦν*». Βλ. Ἰω. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα, τευχ. Η'. Ζαγοριακά, ἐν Ἀθήναις, 1870, σελ. 78. Τοὺς πρακτι-

Εἰς γραφικωτάτας τοποθεσίας εἶναι ἐκτισμένοι αἱ ἱστορικά μοναὶ τῆς Ση-
λαιοῦσης παρὰ τὴν Ἀρίστην (πρῶην Ἀρτσίσταν), τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ παρὰ τὴν
Βίτοαν, τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς παρὰ τὸ Μονοδένδρι, τοῦ Ρογκοβοῦ παρὰ τὸ Τσε-
πέλοβον καὶ τῆς Βοτοῦς παρὰ τὸ Γρεβενίτι.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ζαγορίου ἄρχεται κυρίως μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Τὸ
ἔτος 1430 δέκα καὶ τέσσαρα χωρία, ΒΑ τῶν Ἰωαννίνων κείμενα, ἀκολουθοῦντα τὴν
τύχην τῆς πόλεως, ὑπετάχθησαν ἔκουσίως εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ κάτοικοι τοῦ δυ-
τικοῦ Ζαγορίου ἀπελάμβανον μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰ. εὐρυτάτων προνομίων καὶ ἀπετέ-
λουν αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ ἔδραν τὸ Πάπιγγον.

Λόγῳ τῶν προνομίων τούτων τὸ Ζαγόρι προήχθη πολὺ ἐνωρίτερον τῶν λοι-
πῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν του¹ συνετέλεσε καὶ
ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημία, ἣτις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 17^{ου} αἰ. Μετὰ τὰ Ἰωάννινα,
πρῶτον τὸ Ζαγόρι συνέστησε διὰ διαφόρων δωρεῶν σχολεῖα. Οἱ Ζαγορίσιοι διέ-
πρεψαν οὐ μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀγαθοεργίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ γράμματα.
Ἐντεῦθεν κατήγοντο ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ Δούκας, ὁ Γεννάδιος, ὁ Σακελλάριος, ὁ Κλω-
νάρης, ὁ Σεμιτέλος, ὁ Χασιώτης, ὁ Παρανίκας, ὁ Λαμπρίδης κ. ἄ.²

Εἰς τὸ δυτικὸν Ζαγόρι περιλαμβάνονται τὰ χωρία Πάπιγγον³, Ἀρίστη, Ἅγιος
Μηγᾶς καὶ Βίκος (πρῶην Βετσικόν), ἀριθμοῦντα συνολικῶς περὶ τοὺς 800 κατοίκους
συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὰς μικρὰς κατὰ τὸ πλεῖστον κοιλάδας τῆς περιοχῆς, σχηματιζομένης με-
ταξὺ τῶν βουνῶν, καὶ εἰς τὰς κλιτῆς τῶν ὄρεων καλλιεργοῦνται ὀλίγα δημητριακὰ
καὶ κηπευτικὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαρκοῦν οὔτε διὰ τὴν ἐντοπίαν κατανάλωσιν.
Εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Παπίγγου καὶ τῆς Ἀρίστης ἀνέρχονται ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ κατὰ τὸ
θέρος ἀρκετὰ οἰκογένειαι Σαρακατσάνων ποιμένων μετὰ τῶν ποιμνίων των καὶ

κοὺς τούτους ἰατροὺς ὀνόμαζον καὶ «καταρναοὺς». Ἡ λέξις αὕτη, κατὰ τὸν Δημ. Σάρορον,
ἐπροέκυψεν ἐκ τοῦ καταρ(γ)ιανός, ὃ ἐκ τοῦ καταρ(γ)ι(ον). Βλ. Δημ. Σάρορον, ἐν Λαογρ., τόμ. Ζ'
(1923), σ. 525. Βλ. περὶ τῶν ἰατρῶν τούτων καὶ Rouquerville, Voyage de la Grèce, τόμ. I, σελ.
204-206. Γενικῶς δὲ περὶ τῶν θρύλων τοῦ Βίκου βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Γ. Γ., Τὸ Ζαγόρι καὶ ὁ
θρύλος τοῦ Βίκου, Ἡ Δωδώνη, Α' (1931/32), σ. 193-196.

¹ Ἡ εὐημερία αὕτη κατέστησε τὰ χωρία ταῦτα κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας
στόχον ληστρικῶν ἐπιδρομῶν.

² Βλ. Ἰω. Λαμπρίδην, ἐνθ' ἄνωτ. Ν. Τοιγαρά, Ἠπειρωτικά, Ἀθήναι, 1885. Γ. Δημη-
τρακοπούλου, Τὸ Ζαγόριον, 1909.

³ Ἐκ Παπίγγου κατήγετο καὶ ὁ ἀείμνηστος ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ διδάσκαλός μου Γεώρ-
γιος Ἀγαπωστόπουλος, ἕγγονος τοῦ γνωστοῦ Μιχαῆλ Ἀγαπωστοπούλου ἢ Ἀνάγνου, ὡς οὗτος
ἐκαλεῖτο ἐπὶ τὸ συντομώτερον ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ὅστις ὑπῆρξε διάδοχος καὶ συνεχι-
στής τοῦ ἔργου τοῦ SAMUEL HOWE εἰς τὸ ἐν Βοστώνῃ Ἰνστιτούτον τῶν τυφλῶν «Perkins». Εἰς
τὴν γενετείραν του, τὸ Πάπιγγον, ὁ Ἀνάγνος ἐδώρησε διὰ διαθήκης τὴν πλουσίαν ἀτομικὴν του
βιβλιοθήκην, ἣτις νῦν στεγάζεται εἰς ἐν δωμάτιον τοῦ αὐτόθι δημοτικοῦ σχολείου.

τοιουτοτρόπως ἐνισχύεται κάπως ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων διακρίνονται διὰ τὸν ὑπερήφανον καὶ φιλόξενον χαρακτῆρα των, τὸ ἀνήσυχον καὶ ἀποταμειυτικὸν τῶν πνεῦμα¹. Πλησιέστερα οἰκονομικὰ κέντρα μεθ' ὧν εὐρίσκονται εἰς καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν εἶναι ἡ Κόνιτσα καὶ τὰ Ἰωάννινα.

Ἡ μέχρι τοῦδε γνωστὴ ἐκ δυτικοῦ Ζαγορίου ἀπὸ δημοσιεύματα ἢ χειρόγραφα λαογραφικῆ ὕλης συνίσταται: α') εἰς μελέτας, τῶν ὁποίων τὴν κυριωτέραν βιβλιογραφίαν παραθέτω ἔνταῦθα καὶ β') εἰς χειρογράφους τινὰς συλλογὰς, κατατεθειμένας εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν².

¹ «Οἱ λοιποὶ Ἠπειρώται σκωπτικῶς ἀποκαλοῦν τοὺς Ζαγορησίους *Καταφαναοὺς* σατιρίζοντες οὕτω τὸ ἀποταμειυτικὸν των καὶ ἀνήσυχον πνεῦμα», γράφει ὁ Χ. Ἰ. Σούλης εἰς τὸ ἄρθρον του *Ζαγόρι* εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Ἀλλὰ τὸ ἐπίθετον *Καταφαναός*, ἀφορᾷ μόνον εἰς τοὺς κομπογιαννίτας ἰατροὺς τοῦ Ζαγορίου, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω. (Βλ. ἄνωτέρω σελ. 245, σημ. 2).

² Α') **Δημοσιεύματα**: 1α) *Γεώργ. Ἀναγνωσιόπουλος*, Συλλογὴ παροιμιῶν τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 2(1910/11), σελ. 307-329. β) *Κατάραι* ἐκ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, αὐτόθι, τόμ. 3 (1911/12), σελ. 270-272. γ) *Λαογραφικὰ* ἐξ Ἠπείρου, αὐτόθι, τόμ. 5 (1915/16), σελ. 3-51. δ) *Προλήψεις καὶ δεισιδαιμόνες συνήθειαι ἐν Παλίγχορ τοῦ Ζαγορίου*, αὐτόθι, τόμ. 8 (1921/25), σελ. 217-219. ε) *Περὶ τῶν Νεοελληνικῶν ἀνδρονυμικῶν*, αὐτόθι, τόμ. 7 (1923), σελ. 121-126. στ) *Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν*, Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 1 (1926), σελ. 81-101.

2) *Περ. Βίζονκίδης*, Ἠπειρωτικῶν θεσμιῶν ἔρευνα, Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σελ. 5-53.

3) *Ἰω. Κ. Βογιατζίδης*, Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 8 (1921/25), σελ. 153-158.

4) *Ἰ. Κ. Βουλοδήμος*, Τραγούδι τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 5 (1915/16), σελ. 367.

5) *Πέτρ. Γιαννακός*, Οἱ βλάχοι στὰ βουνὰ τὰ Ζαγορία, Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 3 (1954), σελ. 693-697.

6) *C. Höeg*, Les Saracatsans, τόμ. I-II, Paris-Copenhagen, 1925-1926, ἔνθα καὶ παλαιότερα βιβλιογραφία.

7α) *Κ. Π. Λαζαρίδης*, Οἱ προικοδοσίαι στὸ Ζαγόρι στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 1 (1952), σελ. 689-697. β) *Οἱ Ζαγορίσιοι καὶ τ' ἄρματα*, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 799. γ) *Ἡ οἰκοτεχνία στὸ Ζαγόρι*, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 1069-1070. δ) *Στοιχεῖα γιὰ τὰ παλαιὰ Ζαγορία* φορέματα, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 965-969. ε) *Συμπληρωματικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀσθητικότητα τῶν ἡθῶν στὸ Ζαγόρι*, αὐτόθι, ἔτ. 4 (1955), σελ. 361-363. στ) *Γύρω ἀπὸ ἓνα ἐγγραφο τῶν «Σομπασάδων» Ζαγορίου*, αὐτόθι, ἔτ. 7 (1958), σελ. 639-640. ζ) *«Μιά σκύλα πεθερά»*, αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 227-229.

8) *Ἰ. Ν. Νικολαΐδης*, Παλαιογραφικὰ Ζαγορίου, Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 5 (1956), σελ. 873-880, 993-1000 [4 προικοσύμφωνα], ἔτ. 6 (1957), σελ. 9-17 [1 προικοσύμφωνον].

9) *Ἄγγ. Παπακόστας*, Οἱ φωτιεὶς τοῦ ἁγ. Βασίλη (πανάρχαιος πρωτοχρονιάτικο ἔθιμο στὸ δυτικὸ Ζαγόρι), αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 42-44. *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἠπειρωτικὰ τραγούδια Λαζάρου, αὐτόθι, ἔτ. 8 (1959), σελ. 303-307.

10) *Ν. Β. Πασιόλης*, Οἱ κομπογιαννίτες ἰατροὶ τοῦ Ζαγορίου, αὐτόθι, ἔτ. 1 (1952), σελ. 49-53, 161-167.

11α) *Γιάννης Σαράλης*, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, Νέα Ἐστία, τόμ. 17 (1935), σελ. 432-433. β) *Λαογραφικὰ Ἀρίστης Ζαγορίου*, Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 10(1961), σελ. 223-226, 331-334, 642-644. γ) *Τὸ Ζαγορίσιο σπίτι*. Οἱ ἀρραβῶνες καὶ ὁ γάμος, αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 912-

Παρά τὸν σχετικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐν λόγῳ ὕλης ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην λαογραφικῆς ἐρεῦνης. Πρὸς τοῦτο ἐνηργήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀριθμ. ἀποφ. 44448/16.6.62) μηνιαία ἀποστολή, ἣτις καὶ ἐπραγματοποιήθη δι' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς 7ης Ἰουλ. 5 Αὐγούστου. Κέντρα τῆς λαογραφικῆς ἐργασίας ταύτης ὑπῆρξαν τὰ χωρία *Παπίγγον*, *Ἀρίστη*, *Βίκος* καὶ *Ἅγιος Μηνᾶς*.

916, 1095-1100, ἔτ. 11 (1962), σελ. 145-147. δ) Ἔθιμα γύρω ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς γιορτὲς, αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 817-823. ε) Ἡ ξενιτεία, αὐτόθι, σελ. 823-824.

12α) Δ. Μ. Σάρορος, Παρατηρήσεις εἰς τὰς παροιμίας τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 2 (1910/11), σελ. 706-707. β) Ἀπαντήσεις εἰς τὰ περὶ Ρουσαλίων ἐρωτήματα, αὐτόθι, τόμ. 4 (1913/14), σελ. 748-749. γ) Περί τῶν ἐν Ἠπειρῷ, Μακεδονίᾳ καὶ Θυράκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν, αὐτόθι, τόμ. 7 (1923), σελ. 521-542. δ) Ζαγοριακῶν θεσμίῶν ἔρευνα. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σελ. 286-309. ε) Τοπωνυμικὸν Βίτσης καὶ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου, αὐτόθι, ἔτ. 12 (1937), σελ. 190-204.

13) Β.Κ. Σκαριδάς, Οἱ Σαρακατσαναῖοι. Ἠπειρ. Ἔστια, ἔτ. 4 (1955), σελ. 782-792, 892-900, 1004-1010, 1101-1107, ἔτ. 5 (1956), σελ. 56-62, 151-157, 276-279, 356-362, 458-465, 564-570.

14) Χ. Ἰ. Σούλης, Ἠπειρωτικὰ αἰνίγματα. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 1 (1926), σελ. 158-189, 313-329.

15) Ἐδρ. Σούρας, Δύο ἠπειρωτικὰ θρυλικά βουνα (ὁ Σμόλικας καὶ ὁ Γράμμος). Ἠπειρ. Ἔστια, ἔτ. 6 (1957), σελ. 661-662.

16α) Κ. Δ. Στεργιάτσουλος, Ἠπειρωτικὰ μαντεῖα. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 7 (1932), σελ. 173-212. [Μαντικαὶ εἰδήσεις καὶ ἐκ Παπίγγου]. β) Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἠπειρωτικῶν τοπωνυμῶν, αὐτόθι, ἔτ. 8 (1933), σελ. 99-140. γ) Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης, αὐτόθι, ἔτ. 9 (1934), σελ. 204-244, ἔτ. 12 (1937), σελ. 205-251, ἔτ. 13 (1938), σελ. 151-190.

17α) Φίλιππος Τριανταφυλλίδης, Τὰ ἔθιμα τοῦ ξενιτέματος εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπειροῦ. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, ἔτ. 15 (1939), σελ. 211-215. β) Πῶς γιορτάζεται ὁ Λάζαρος στὴν περιφέρεια Ζαγορίου. Φάρος τῆς Βορ. Ἑλλάδος, ἔτ. Β' (1940), σελ. 125-129.

18) Ἀγγελικὴ Χατζημυχάλη, Σαρακατσάνοι, τόμ. Α' καὶ Β', Ἀθήναι 1957.

Β) Χ ε ι ρ ὄ γ ρ α φ α: α) Λ.Α. (=Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) ἀρ. 797. (*Εἰρήνης Τενοπούλου*; Ἔθιμα γάμου (εἰς τὴν περιφέρειαν Ζαγορίου), σχ. 8ον, ἀ.ἔ., σελ. α'+16). [Δὲν ἀναφέρεται συγκεκριμένον χωρίον προελεύσεως τῆς ὕλης].

β) Λ.Α. ἀρ. 863. (*Χαρίτ. Μαστορίδου*, Ὀλίγαι τινὲς ἐκ τῶν ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπειροῦ καθωμληθέντων λέξεων καὶ φράσεων, ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1914, σχ. 8ον, σελ. 26).

γ) Λ.Α. ἀρ. 1370. (Συλλ. *Πύρρον Στάρα* ἐκ Παπίγγου Ζαγορίου τῆς Ἠπειροῦ, 1939, σχ. 4ον, σελ. 648). [Ἄσματα 556, δίστιχα 92, παροιμίαι 530, αἰνίγματα 54, παραμύθια 61, εὐτράπελοι διηγήσεις 2. Σημειωτέον ὅτι τὰ παραμύθια δὲν λαμβάνονται ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι περιλήψεις τοῦ συλλογέως, πολλὰ δὲ τῶν ἀσμάτων εἶναι ἄλλοθεν ἀντιγεγραμμένα].

δ) Λ.Α. ἀρ. 1572. (*Α. Ν. Παπακόστα*, Ζαγοριαστικαὶ παροιμίαι, δημοτικὰ τραγούδια Ζαγορίου, 1948, σχ. 4ον, σελ. 228). [Παροιμίαι 437, ἄσματα 332].

ε) Λ.Α. ἀρ. 1924. (Συλλ. *Κ. Φώτου* ἐξ Ἀρίστης Ζαγορίου, 1952, σχ. 4ον, σελ. 73). [Τὸ ἐξ Ἀρίστης (Ἀρτσιόστας) καὶ Βίκου (Βετσιοῦ) ὕλικόν ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευταίαν, τὴν μαγειρίαν, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, τὴν μετεωρολογίαν, τὴν δημόδιον ἰατρικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν].

στ) Λ.Α. ἀρ. 1910. (Συλλ. *Ἀγγελ. Στροῦ* ἐκ Παπίγγου, 1953, σχ. 4ον, σελ. 75). [Ζητήματα κοινωνικῆς ὀργάνωσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου καὶ τελευταίας].

Συνελέχθη ποικίλη λαογραφική ὕλη, ἣτις κατεγράφη εἰς 592 σελίδας, σχήματος 8ου μεγάλου, καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχειον ὑπ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν 2453.

Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει : ἄσματα 112, δίστιχα 2, παραδόσεις 46, παραμύθια, εὐτραπέλους διηγήσεις καὶ ἀνέκδοτα 32, αἰνίγματα 65, παροιμίας 49, ἀρῶς 11, παιδιὰς 12, ὄνόματα, παρωνύμια, τοπωνύμια καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὰς τροφὰς, τοὺς βίους (γεωργικόν, ποιμενικόν, κυνηγετικόν, ἄλιευτικόν), τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὸ παιδίον, τὴν τελευταίαν, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, τὴν μετεωρολογίαν, τὴν δημόδην ἰατρικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν. Πρὸς τούτοις ἐγένετο ἠχογράφησις διὰ μαγνητοφώνου τύπου Butoba τῆς μουσικῆς 51 ἁσμάτων ἐπὶ 6 ταινιῶν.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς συλλεχθείσης ὕλης ταύτης εἰς τὸν κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκὸν πολιτισμὸν, παρὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖα του μὲ τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν ἠπειρωτικῶν περιοχῶν, παρατηρεῖ τις ἔτι καὶ μορφὰς αὐτοῦ τοπικὰς, συνδεομένας μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τοῦ βίου.

Ἐκ τοῦ ὕλικου βίου τοῦ λαοῦ τοπικῆς ἰδιομορφίας εἶναι ἡ λαϊκὴ κατοικία, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ μελετήσῃ ὁ ἐρευνητὴς καλύτερον ἐν Παπίγγῳ ἢ εἰς τὰ ἄλλα χωρία τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου, διότι ἐνταῦθα διατηρεῖται αὕτη ἔτι ἀνέπαφος ἀπὸ καταστροφῆς, αἱ ὁποῖαι ἐπροξενήθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων Ζαγοροχωρίων κατὰ τὰς τελευταίας πολεμικὰς περιπετείας τῆς χώρας.

Αἱ περισσότεραι οἰκίαι ἐν τῷ ἐν λόγω χωρίῳ εἶναι διώροφοι, πλατυμέτωποι μὲ στέγην ἐπικλινῆ, σκεπασμένην μὲ πλάκας ἐκ σχιστολίθου¹. Εἰς ὀλίγας ἐκ τῶν παλαιότερων οἰκιῶν ὑπάρχει προστώον, ὡς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χριστοφόρου Τζιόμου, τὸ ὁποῖον καλεῖται *κρεββάτα*.

Ἡ οἰκία ἐν Παπίγγῳ περιβάλλεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ αὐλῆς πλακοστρώτου, ἐν ἣ ὑπάρχει συνήθως φρέαρ ἢ στέρνα, ἀποθήκη κανσοξύλων, λεγομένη *χαγιάτ*, καὶ μαγειρεῖον. Παραπλεύρως αὐτῆς ὑπάρχει κάποτε λαχανόκηπος ἢ ἀνθόκηπος μετὰ *περγουλιᾶς* (κληματαριᾶς), στηριζομένης εἰς *φοῦρκας* μετὰ σύρματος πλεκτοῦ ἢ σιδηρῶν πασσάλων². Εἰς τὴν αὐλὴν εἰσέρχεται τις διὰ τῆς *ὀξώπορας*, δεξιᾶ καὶ ἀριστεροῦ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται τὰ *πεζούλια* καὶ οἱ *σφάδες*, ὅπου κάθηνται κατὰ τὸ καλοκαίρι οἱ χωρικοὶ συνήθως μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ὁ

¹ Βλ. περὶ τῶν διωρόφων οἰκιῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς Γ. Ἀ. Μέγα, Ἡ ἐλληνικὴ οἰκία, Ἀθῆναι 1949, σελ. 19 κ.εξ.

² Ἡ *περγουλιὰ* εἰς πολλὰς οἰκίας εὐρίσκειται καὶ εἰς τὴν αὐλὴν.

στάβλος καὶ ἡ ἀχυρῶνα εἶναι εἰς τὰ ἀχούρια, δηλαδή εἰς εἰδικούς χώρους μακρὰν τῆς οἰκίας, παραπλεύρως πρὸς τὴν αὐλήν, ὅπου στεγάζονται τὰ ζῶα καὶ αἱ ζωοτροφαί.

Τὸ πρῶτον δωμάτιον τοῦ ἰσογείου τῆς οἰκίας εἶναι πλακόστρωτον, καλούμενον *σάλα*, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν βοθηθητικοὶ χώροι, καλούμενοι *μπίμ'τσες* (ὑπόγεια). Ἐκ τῆς *σάλας* εἰσέρχεται τις εἰς τὸ *μαντζᾶτο*, δωμάτιον χειμερινῆς διαμονῆς, ἔνθα ὑπάρχει *μασίνα* (σιδηρᾷ θερμάστρα)¹, *τζάκι* ἢ *γωνιά* καὶ *μπάσα*, ἴτιοι στενόμακρο κρεββάτια. Εἰς τὸ *μαντζᾶτο* ὑπάρχουν οἱ *μεσάντρες*, εἶδος χωνευτῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ντουλαπιῶν, ὅπου τοποθετοῦν κλινοσκεπάσματα καὶ μαξιλάρια, καὶ τὰ *ράφια*², ὅπου φυλάσσονται ὑαλικά καὶ ἄλλα σκεύη. Ἐκ τῆς *σάλας*, διὰ ξυλίνης ἢ λιθίνης κλίμακος, ἀνέρχεται τις εἰς τὴν *κρεββάταν*, ἔνθα ὑπάρχει μέγα

Εἰκ. 1. Οἰκία με προστώφον* (ἰδιοκτ. Χριστ. Τζιόμου).

μπάσι, *καναπέδες*, *τραπέζια* καὶ *καρέκλες*. Ἡ ὀροφή τῆς κρεββάτας ἔχει κάποτε καλλιτεχνικὰ διακοσμήσεις, εἰς δὲ τοὺς τοίχους αὐτῆς εἶναι ἀνηρτημένοι μεγάλοι ἢ μικροὶ *καθρέφτες* καὶ *κάδρα*. Ἐκατέρωθεν τῆς κρεββάτας εὐρίσκονται δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἐνίοτε ὑπνοδωμάτια με ὅλα τὰ χρειώδη³.

Τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν οἰκιῶν τούτων διακρίνει ἀρμονία, ἢ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ξυλογλύπτου ὀροφῆς, τῆς ξυλίνης ἐπενδύσεως τοῦ κάτω τμήματος τῶν τοίχων, τῆς διατάξεως καὶ τοποθετήσεως τῶν ἀρμα-

¹ Ἡ λέξις *μασίνα* εἶναι ρουμανική. Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ ἐγκατεστημένοι Ζαγορίσιοι ἔστειλον θερμάστρας καὶ ἄλλα σκεύη ἢ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα.

² Καὶ τὰ λεγόμενα *ράφια* εἶναι εἶδος ντουλαπιῶν.

³ Βλ. περισσοτέρας λεπτομερείας ἐν Λ.Α. χειρ., ἀριθ. 2453, σελ. 325-335.

ρίων, τοῦ πλουσίου χρωματισμοῦ τῶν στρωμνῶν καὶ τοῦ διαπέδου, κεκαλυμμένου συνήθως διὰ πολυτελῶν ἐγχωρίων καὶ ἀνατολικῶν ταπήτων.

Ἐκ τῶν συνηθεστέρων τῶν Ζαγορισίων τροφῶν ἄξιαί μνείας εἶναι αἱ ποικίλαι ἐκ φύλλων ζύμης καὶ διαφόρων λαχάνων, γάλακτος, τυροῦ ἢ καὶ κρέατος παρασκευαζόμεναι πίτται, οἷον *γκλιάστρα* ἢ *γκλιαστρόπ'τια*, *ἀραδόπ'τια*, *ἀλευρόπ'τια*, *κρεασόπ'τια*, *τζαθ'χόπ'τια*, *λαχανόπ'τια*, *τυρόπ'τια*, *γκιζόπ'τια*, *κονλονκ'θόπ'τια*, *τὸ στρούλ'* ἢ *κόθρα*, *ρυζόπ'τια*, *τραχανόπ'τια*, *κοτόπ'τια*, *περδικόπ'τια*, κ.ἄ.¹

Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ, τοῦ κυνηγετικοῦ βίου καὶ τῆς ποταμίου ἀλιείας θὰ περιορισθῶ μόνον ν' ἀναφέρω ὀλίγας ἐκ τῆς τελευταίας.

Οἱ ὄρεινοὶ πληθυσμοὶ τῶν χωρίων τούτων καταγίνονται καὶ μὲ τὴν ἀλιείαν τῆς *πέστρουφας* καὶ τῶν ἄλλων ἰχθύων τοῦ Βοϊδομάτη. «*Στὰ δικά μας τὰ μέρη, διηγούνται, φαρέουμι πουλλῶν εἰδῶν ψάρια στὸν ποντάμ'. Τὰ καλύτερα κὶ νουσ' μώ-τιρα εἶνι οἱ πέστρουφες, ἔστιρα τὰ σιράρια κ' οἱ γουλιανοί. Φαρέουντι μὲ πιζόβου-λου (=δίχτ'), πὸν πιάζιμι μὲ τὸν χέρ' τ' φαρᾶ κ' ἔχ' δυὸ οὐκάδεις μουλύβ' γύρα-γύρα, γὰ νὰ βουλιάζ' γλήγορα*»². Εἰς παλαιότερας ἐποχὰς «*ψάρεναν κὶ μὲ φαρβοβ-ταρο», τὸ ὁποῖον εἶναι «κάτι μικροὶ κόκκοι μαῖθ' μεγέθους μιτζέλ', πὸν τὸ κου-πάνζ' αν πουλὸν λιανὸ κὶ τὸ ῥιχναν οἱ σκλήγια, τὸ βαζαν οἱ μαστακέους μέσα (ἀκριδὶς) ἢ τόφκειαναν χάπια κὶ τὸ πέταζαν μέσ' στὸ ποντάμ', τὸ ῥρωγαν τὰ ψάρια κ' ἔβγα-ναν ὄξω ζαλισμένα κὶ τὰ πιαναν μὲ τς ῥόχες (μικρὰ δίχτυα). Ψάρεναν κὶ μὲ γα-λατοίδα κὶ σπλόνο*»³.

Ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἡσμάτων ἀξιολόγου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ γαμή-λια μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν μέτρων καὶ τῆς μουσικῆς των, τὰ λαζαρικά⁴ καὶ τὰ κλέ-φτικα. Τὰ τελευταῖα διατηροῦνται περισσότερο εἰς τὴν μνήμην τῶν Σαρακατσα-ναίων ποιμένων, οἱ ὁποῖοι βόσκουν κατὰ τὸ θέρος τὰ ποιμνία των εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Ζαγορίου καὶ ἔχουν μονίμους κατοικίας εἰς Πάπιγγον καὶ ἄλλα χωρία τῆς πε-ριοχῆς. Τινὲς ἐκ τῶν ἠλικιωμένων γυναικῶν ἐνθυμοῦνται εἰσέτι ἀκριτικὰ τινα καὶ παραλογάς. Πάντα τὰ ἕσματα ταῦτα ἄδουν εἰς τοὺς γάμους καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις.

Ἐν Πατίγγῳ διασκέδασις δὲν γίνεται ἄνευ μουσικῶν ὁργάνων (βιολιοῦ, λαοῦτου καὶ κλαρίνου), ἐνῶ ἐν Ἀρίστη εἶναι δυνατὸν μόνον μὲ τραγούδια «*νὰ βγῆ*

¹ Βλ. περιγραφὴν τούτων, ἐν Λ. Α. χειρ. ἀρ. 2453, σελ. 39-44.

² Βλ. ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 202.

³ Βλ. πλείονα ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 202-204.

⁴ Βλ. περὶ τούτων *Γιάννη Σαραλή*, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, Νέα Ἑστία, τόμ. 17 (1935), σελ. 432-433. Ἄγγ. Παπακόστα, Ἡπειρωτικὰ τραγούδια Λαζάρου, Ἡπειρ. Ἑστία, ἔτ. 8 (1959), σελ. 303-307.

πέρα ὁ γάμος». Παρατίθενται ἐνταῦθα δύο ἐκ Παπίγγου ἕσματα, ἐν γαμήλιον, ὡς κατωτέρω¹, καὶ ἐν νανούρισμα², (βλ. σ. 253), χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν μελωδίαν καὶ τὸν ρυθμὸν τῶν κατὰ καταγραφὴν τοῦ συναδ. μουσικοῦ κ. Σπ. Περιοτέρη :

♩ ~ 78

Ὠχ, κιᾶς πᾶν' νὰ - αἶ - δοῦ, κιᾶς - πᾶν' νὰ - αἶ -
 δοῦ —, κιᾶς πᾶν' νὰ — ἰδοῦν — τὰ — μά - τια —
 μου — ὦχ, κιᾶς πᾶν' νὰ ἰ - δοῦν τὰ — μά - τια —
 μου — πῶς τὰ περ. νά.σει ἡά - - - γά - πη — μου.

♩ 82 Τον.

— Ἄς πὰ' νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου
 πῶς τὰ περνᾷ ἡ ἀγάπη μου.
 Μὴν ἤρῃ ἄλλου κι ἀγάπησε
 κ' ἐμένα μ' ἀπαράτησε.

— Ποιὸς σ'τοῦ εἶπε, δειτρουλάκι μου,
 δέ σ'ἀγαπῶ, πουλάκι μου.
 Κι ἂν σ'τοῦ εἶπι ὁ ἥλιος νὰ χαθῆ,
 τ' ἄστρι νὰ μὴ φανερωθῆ.
 Κι ἂν σ'τοῦ εἶπι τ' ἀρχοντόπουλο
 κι αὐτὸ τὸ κιαρατόπουλο.

ᾠ κι ἄς πὰ' νὰ ἰδοῦν (δὶς) τὰ μάτια μου³.

♩ ~ 216

Νά - νι νά - νι — τοῦ πι - δί ὅ - σου ν'ά - πο -
 κοι - μη - δῆ, — νά - νι . νά - νι νά - νι — του —

¹ Λ.Α. χειρ. ἀριθ. 2453, σ. 542-43. Ε.Μ.Σ. Ταυν. 417 Α5.

² Ἐνθ' ἄν., σ. 533. Ε.Μ.Σ. Ταυν. 416 Α10.

³ Ἄδεται «ὅταν ξεκινᾷ ὁ γαμπρὸς νὰ πάη νὰ πάρῃ τὴ νύφη».

δὰ τοῦ κὰν' ἡ μάννα του. Νά. νι κι να -
 νά. κια του — ὕ. πνος στὰ μα - τά. κια του - - -

Τον.

Νάνι νάνι τοῦ πιδι
 ὅσον ν' ἀποκοιμηθῆ.
 Νάνι νάνι νάνι του
 θὰ τοῦ κὰν' ἡ μάννα του.
 Νάνι κὶ νανάκια του,
 ὕπνος στὰ ματάκια του.
 Νάνι νάνι νούσα του
 κὶ χλουρὰ μανούσα του.
 Τοῦ πιδι μου τὸ καλὸ
 τό'χ ἡ μάννα τ' μοναχό.
 Τοῦ πιδιοῦ μ' ἐγὼ τοῦ γάμο
 τὸ χειμῶνα δὲν τοὺν κάνω¹.

¹ Ἀξιόλογα εἶναι τὰ ὄργανικά, δηλαδή τὰ τραγούδια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια χωρὶς λόγια (κεῖμενον) ἐκτελοῦνται διὰ φλοέρας ἢ τζαμάρας.

Τὰ μοιρολόγια εἶναι περιστατικά καὶ αὐτοσχέδια. Ἐν αὐτοῖς συνήθως ἐξυμνοῦνται αἱ ἀρεταὶ τοῦ θανόντος καὶ στέλλονται χαιρετίσματα εἰς νεκροὺς συγγενεῖς ἢ φίλους ὑπὸ τῆς μοιρολογίστρας. Οἱ στίχοι των εἶναι ἀνομοιοκατάληκτοι καὶ δὲν παρουσιάζουν κανονικὴν ποσότητα συλλαβῶν. Ἡ μελωδία των ἀναπληροῖ πως τὸ «κεχηνὸς τοῦ ρυθμοῦ». Ἐνίοτε δ' εἰς ταῦτα παρεμβάλλονται καὶ στίχοι ἐκ γνωστῶν ῥημάτων περὶ τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Χάρου, ὡς π.χ.

Ρίξε τὴν πέτρα στὸ πλευρό,
 τὸ μαῦρο χῶμα οἱ μορὰ
 κὶ ἄντι νὰ πᾶμι σπύου σου. (Χφ., σ 491).

¹ Λ. Α., χειρ. ἀφ. 2453, σ. 533.

Ἐκ τῶν λαϊκῶν διηγήσεων ἰδιαιτέραν διάδοσιν παρατηρεῖ τις εἰς τὰς παραδόσεις τὰς σχετικὰς μὲ τὴν δρακόλιμνην τοῦ Παπίγγου καὶ τὴν δρακόλιμνην τοῦ Σμόλικα.

«Μέσα στὴν δρακόλιμνην, λέγουν, ἦταν ἕνα στοιχειό, δράκος, ὁ μισὸς ἦταν ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄλλος μισὸς ἦταν ψάρι, καὶ κάποτε μεταμορφώνονταν καὶ γίνονταν σὰν κριάρι¹. Ἄχ πέρα (ἀπέναντι) στὴν ἄλλη δρακόλιμνην τοῦ Σμόλικα ἦταν κ' ἐκεῖ ἄλλο ἕνα στοιχειό τέτοιο, ἄλλος δράκος, καὶ κάποτε τσακώθησαν οἱ δύο τς, τὰ δύο στοιχειά, ποῖος ὁ λόγος, ποῖος τὸ ξέρει! Καὶ ὁ ἕνας ἀπὸ κεῖ, τοῦ Σμόλικα δηλαδή, πετοῦσε κούτσουρα ἀπὸ δέντρα γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸν ἐδῶ δράκο, δὲν εἶχε πέτρις. Κι ὁ ἀπὸ δῶ τὸ ὄριζι μεγάλες ἄσπρις πέτρις, μεγάλα λ'θάγια, καὶ βρίσκοντι γύρω στὴν λίμνη τ' Σμόλικα μόνο ἄσπρις πέτρις. Ἰδῶ φαινόταν τὰ κούτσουρα μέσα κ' ἔξω ἀπὸ τὴν λίμνη. Ἔτσι λέγαν οἱ παλιοί. Ἀκόμα φαίνονται κούτσουρα σάπια μέσα στὴν λίμνη»². (Χφον, σελ. 9-10).

Κατ' ἄλλην παράδοσιν «ὁ δράκος (τῆς λίμνης Παπίγγου)³ ἐβγήκε ὄξω μεταμορφωμένος σὰν λάιο (μαῦρο) κριάρι, τὴν ἐποχὴ πὸν μαρκαλιῶντι τὰ πρόατα. Καὶ μαρκαλιῶσι σαράντια πρόατα. Καὶ αὐτὰ τὰ σαράντια πρόατα ἐγένν' σὰν σαράντια ἀρνάδις λάις. Τὴν ἄλλη χρονιά βῆκι ὁ Βλάχος πού'χι τὰ πρόατα σι' δρακόλιμνην τὸ μῆνα πὸν μαρκαλιῶντι τὰ πρόατα (Ἀῦγουστο μῆνα) καὶ βέλαξι μιὰ βολὰ ὁ δράκος καὶ ἀπὴδ' σὰν οὔλες οἱ λάις ἀρνάδις μέσα στὸ νερὸ τῆς δρακόλιμνης μαζί μὲ τὸ κριάρι καὶ δὲν μεταφάν'καν πιά»⁴. (Χφ., σελ. 10-11). Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως ταύτης (Χφ., σ. 78) λέγεται, ὅτι «στοίχειωσε καὶ ὁ τζομπάνος», ὅταν ἔφαγε κάτι πὸν τοῦ ἔδωσε τὸ στοιχειό καὶ «σὰν ἔκατσε ν' ἀρμέξ' τὰ πρόατα ἐξεκόλωνε τὸ μαστιάρι».

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παραδόσεις σχετικαὶ μὲ ἄλλον βοσκόν, «πὸν λάλαε τ' τζαμάρα» παρὰ τὴν δρακόλιμνην καὶ μὲ τὸ «ἀγριόγινδο, πού'χε τὸ ἄνα μιάτ' γκαβὸ καὶ τὸ ποδάρι κομμένο»⁴. (Χφ., σελ. 79-80).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην (Χφ., σ. 14-15), τὸν Γαλαζιαν (Χφ., σ. 14), τὴν μεγάλην Ἄρκτον (Χφ. σ. 14), τὸν γκιώνην (Χφ., σ. 116-17), τὸν Χριστόν (Χφ., σ. 195-97) καὶ τὸν Χάρον (Χφ., σ. 237).

Εἰς παραδόσιν ἐκ τοῦ χωρίου «Ἅγιος Μηνᾶς» ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἠλείου Πύρρου. «Ἐδῶ στὸν Ἅγιο Μηνᾶ λέει ὅτι ἦταν τὸ παλάτι τ'

¹ Πρβλ. καὶ *C. Höeg*, *Les Saracatsans*, τόμ. II, σελ. 64-65. Βλ. καὶ *N. Γ. Πολίτιου*, *Παραδόσεις*, τόμ. Α' (1904), σελ. 272, ἀριθ. 492, τόμ. Β' (1904), σελ. 1117. Βλ. καὶ *Ἰ. Λαμπροῖδου*, *Ζαγοριακά*, Ἀθήναι 1870, σελ. 13-14, καὶ *Κ. Κρυστάλλη*, ἐν *Παρνασσῶ*, τόμ. ΙΓ' (1890), σελ. 347-353.

² Πρβλ. *C. Höeg*, ἔνθ' ἄν., σελ. 66.

³ Βλ. καὶ *N. Γ. Πολίτιου*, *Παραδόσεις*, τόμ. Β' (1904), σελ. 1213, 1215, 1216, 1224.

⁴ Πρβλ. καὶ *C. Höeg*, ἔνθ' ἄν., σελ. 66.

Πύρρον κὶ κατίβαιναν κ' ἔπαιρναν νερὸ ἀπὸ τὸ ποντάμ², δηλαδή τὸ Βοῖδομάτ². Ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ πρὸς τὸ βόρειο μέρος εἶναι τὸ Καστράκι (ἄρχαιον φρούριον)». (Χφ., σελ. 402). Ἄξιόλογος ἔτι εἶναι ἡ παράδοσις περὶ βράχου ὁμοιάζοντος πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (βλ. εἰκ. 2): «Στὸ β'νὸ τοῦ Παλίγγου εἶν' ἓνα κονυμάτ' βράχου πὸν φαίνιτι ἀπὸ ποντὸν μακριὰ κὶ τὸ λέν' τὸ Κόκκ'νο λιθάρι² ἢ Βαγγελίστρια. Ὅπως δείχν', εἶνι σὰν τ'ν Παναγία ὁρθῆ μὴ τὰ μακριὰ φουρέματα. Φαίνιτι τὸ φωτιστέφανον, ὄλα. Δίπλα τς εἶν' ὁ Ἄρχάγγελος πὸν τς προσφέρν' τὸν κρίνον τὰ μυρίσ'. Ὁ κρίνος, γιὰ τήρα¹, εἶν' ἄσπρος. Ὅλ' αὐτὰ εἶν' ἀπὸ φρυσ'κὴ πέτρα κόκκιν², πὸν εἶνι σκληρῆ σὰν στερνάρι²». (Χφ., σ. 422-423).

Εἰκ. 2. Ἡ τοποθεσία τοῦ «Κόκκινου λιθαρίου», ὅπου ἡ παράδοσις διὰ τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου.

Ἐκ τῶν παραμυθίων καὶ εὐτραπέλων διηγήσεων αἱ τελευταῖαι ἀπαντοῦν μὲ μεγαλυτέραν διάδοσιν, ὡς π.χ. ὁ «Χαρτοπαίχτης»², «Ὁρολόι καπαμά» (Χφ., σ. 209-234) κ. ἄ.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ὀνομάτων παρατηρητέον ὅτι οἱ κάτοικοι προτιμοῦν διὰ τὰ θήλεα ἄρχαῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀνόματα, ὡς εἶναι τὰ *Εὐδρύκλεια*, *Χαρίκλεια*, *Κλεονίκη*, *Ἀνδρονίκη*, *Κλεοπάτρα*, *Ἀνδρομάχη*, *Ἀλεξάνδρα*, *Ερμόνη*, *Ἐλένη*, *Λευκοθέα*, *Καλλιόπη*, *Πηνελόπη*, *Ἀρτεμις*, *Καλυψώ*, *Ἑλλη*, *Ἀσπασία*, *Ὀλυμπιάς*, *Ἀντιγόνη*, *Θάλεια*, *Εὐνομία*, *Ἀθηνᾶ*, *Ἀρσινόη*, *Ναυσικᾶ*, *Ἀρτεμισία*. Τὸ αὐτὸ πα-

¹ γιὰ κοιτά.

² Πρὸβλ. διασκευὴν παραλλαγῆς τῆς αὐτῆς διηγήσεως ἐκ Κεφαλληνίας ὑπὸ Σπ. Σκιαδαρέση, Ἡ βλοημένη τράπουλα, *Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier*, τόμ. II, Athènes 1956, σελ. 379-395.

ρατηρεῖται, ἀλλ' εἰς μικροτέραν ἔκτασιν, καὶ εἰς τὰ βαπτιστικά τῶν ἀρρένων¹. Πολλὰ ἔτι εἶναι τὰ θωπευτικά καὶ τὰ συγκοπτόμενα².

Παλαιότερον εἰς τὰ χωρία ταῦτα ἦσαν εὐχρηστα καὶ τὰ ἀνδρонуμικά τῶν γυναικῶν. Σήμερον ταῦτα τείνουν σχεδὸν εἰς ἐξαφάνισιν, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν ὀσημέραι μεταβολὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων³.

¹ Ἐν Παλίγγωφ κατέγραψα καὶ 11 ἀράς, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει συμπληρῶνουν τὰς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου δημοσιευθείσας⁴.

² Ἐμμονὴν εἰς τὰς πατροπαραδότους συνηθείας, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας παρετήρησα εἰς ὅλα τὰ χωρία τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου, παρὰ τὴν συχνὴν αὐτῶν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ ἔξωτερικόν. Φορεῖς τῆς παραδόσεως εἶναι κυρίως αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι σπανίως ξεניתεύονται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φιλαποδήμους ἄνδρας. Οὕτω π.χ. πρὸς θεραπείαν διαφόρων νόσων χρησιμοποιῶν πλῆθος βοτάνων, τὰ ὁποῖα συλλέγουν καθ' ὄρισμένας ἡμέρας εἰς τὴν φάραγγα τοῦ Βίκου, συνεχίζουσαι οὕτω τὴν παράδοσιν τῶν «βικοῖατρῶν». Τοιαῦτα βότανα π.χ. εἶναι ἡ *τσουκνίδα*, ἡ *σκρουπόφιρη*, τὸ *βυζγάν'* κ.ά. (Χφ., σ. 143, 145).

³ Ἐκ τῶν δεισιδαιμόνων συνηθειῶν ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι αἱ ἑξῆς: α) «*Όταν κἀν' χαλάζ', νὰ βγῆ ὄξω ἕνας ποὺ εἶν' πρωῖτος γεννημένος κ' ἔχει μάννα καὶ πατέρα νὰ φάῃ τρία τέσσερα σπυριά γιὰ νὰ σταματήσ'*» (Χφ., σ. 93). β) «*Γιὰ νὰ βρέξ' ρίχουμι χελῶνις στοὺς π' χοὺς (ἀνοικτάς δεξαμενάς) ἢ σὲ μικρὰ πηγάδια*» (Χφ., σ. 94). γ) Σύνηθες πρὸς πρόκλησιν βροχῆς εἶναι καὶ τὸ ἔθιμον τῆς «*παπαρούνας*» ἢ «*πιπρούνας*» (Χφ., σ. 94-95, 436-37). δ) *Δὲν κἀν' τ' νύχτα νὰ σφυρίζ'. Τό'χουμι γιὰ κακό, κι ὅταν σ' φωνάζ' τ' ὄνομα νὰ μὴν κρέν'ς*» (Χφ., σ. 303).

⁴ Ἐκ τῶν ἐθίμων τῶν σχετικῶν μὲ τὸ παιδίον ἀξιοσημεῖωτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «*Όταν σφάζουν καμμιὰ γίδα τριῶν, τεσσάρων ἢ πέντε χρονῶν μαρμάρα, ποὺ δὲν γένν'σι ποτέ, καὶ βρίσκουν στὴ μήτρα ἕνα σὰν πετραδάκι, ἕνα σκληρὸ προῦγμα, τὸ δίνουσι σὲ μιὰ ποὺ ἔχει πολλὰ πιδιά, γιὰ νὰ μὴ κάμη ἄλλα τὸ μυρίζι. Αὐτὸ τὸ λέμι σειροβότανο*» (Χφ., σ. 151). β) «*Γιὰ νὰ πές' τὸ κατάποδο (τὸ ὕστερο) παίρν'ν σκόρδο κ' ἔχουν τὸ λοῦθο πὸ τ' γυναῖκα κι ἀρμέγουν ἀπ' αὐτὸν λίγο αἷμα γιὰ νὰ πές' τὸ κατάποδο. Μετά, ἅμα πές', τὸ παίρν'ν κι τὸ θάφτ'ν στὸ ὑλόγειο κι ρίχουσι κι λίγο βραστό νερὸ ἀπάνω ἐκεῖ ποὺ τὸ θάφτ'ν*» (Χφ. σ. 157). γ) «*Σὲ τρεῖς μέρες*

¹ Πρβλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Όνομα καὶ ὀνοματοθεσία εἰς τὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σελ. 477.

² Λ. Α. χφ., ἀρ. 2453, σελ. 322-323.

³ Πρβλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Περὶ τῶν Νεοελληνικῶν ἀνδρонуμικῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σελ. 126.

⁴ Ἐν Λαογραφ., τόμ. 2 (1911/12), σελ. 270-273.

τοῦ βάζ'ν πουκαμισάκι (τοῦ παιδιοῦ), γὰ νὰ μὴ τὸ βρῆ ἡ Μοῖρα χωρὶς π'κάμ'σο κὶ τὸ κάψη». (Χφ., σ. 157).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἀναφέρω τὰ ἀκόλουθα : α) «Τὴν παραμονὴ τ' "Αἰ Βασιλειοῦ οἱ γυναῖκες πᾶν' γιὰ π'ρνάρια. Μόλις ξυπνήσουμι τοῦ πρωὶ φέρουν καὶ καθοῦμεστε ἀπάνου στὸ πουρνάθ', γιὰ νά'μεστε γεροὶ σὰν τὸ πουρνάθ' ὅλο τὸ χρόνο.... Τὸ π'ρνάθ' αὐτὸ μετὰ ποὺ καθήσομι ἀπάνου τὸ βάζ'ν στὸ γάστρου καὶ ψένουν μ' αὐτὸ τὴ βασ'λόπ'τια μὲ τὸν παρᾶ μέσα» (Χφ., σ. 123). β) «Τ' "Αἰ Βασιλειοῦ φκειάχ'ν κ'λλοῦρις μὶ μιὰ τρῦπα στὴ μέσ'. Παίρνουν τὴ μιὰ τὴν κ'λλοῦρα κὶ πηγαίν'ν στὸ ὑπόγειο ποὺ εἶνι τὰ βόδια κὶ κρεμοῦν τὴν κ'λλοῦρα στὸ κέρατο τοῦ βοδιοῦ. Ἐὰν τιναχητῆ κὶ πέσ' ἢ κ'λλοῦρα ἀπὸ τὸ κέρατο, λέγουν οὐ θὰ γένη ἔσο-δεῖα, ἐὰν δὲν πέση, λέγουν οὐ δὲν θὰ γέν'»¹. (Χφ., σ. 124). γ) «Τὸ πρωὶ πρωὶ τὴν πρωτοχρονιὰ πηγαίνουμ' ὄξω ἰδῶ στὸν "Αἰ Βασίλη (ἐν Ἀρίστη), ποὺ'ν' δυνὸ εἰκο-νίσματα, ἕνα γιὰ τὰ κορίτσα κ' ἕνα γιὰ τ' ἀγόρια. Ἰκεῖ ἀνάβουμι φωτιά μὲ κέδρα κὶ πουρνάρια, ποὺ κόβουμι ἀπὸ τ'ν προηγούμενη μέρα κὶ γύρου στὴ φωτιά τρα-γουνδοῦμ' :

"Αἰ Βασίλη, κὲρ Βασίλη,
 ἄι, νὰ φᾶμι κὶ νὰ πιοῦμι.
 Τρία κλήματ' σ' χαρίζω
 κὶ τ' ἀμπέλ' μὴ μ' τὸ γγίζης,
 κάθε κλήμα κὶ καλάθ',
 κάθ' ἀστάχυ κὶ ταγάρ'» (Χφ., σ. 446)².

δ) «Τὰ ζῶα ποὺ προσφέρ'ν στ'ν ἐκκλησία τὰ σφάζ'ν κὶ σι' γιορτῆ τοῦ Ἁγίου τρῶν τὸ κρέας κὶ δίν'ν τὸ τομάρ' στ'ν ἐκκλησία. Ἄλλοι τὸ δίν'ν ὀλόκληρο τὸ ζῶο, οἱ ἐπί-τροποι τὸ ἐκποιοῦν κ' ἡ ἐκκλησία κερδίζ'». Τὰ ζῶα ποὺ πηγαίν'ν στ'ν ἐκκλησία συν-ήθως τὰ ψέν'ν, δὲν τὰ βράζ'ν» (Χφ., σ. 435). Ἐπίσης κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ προ-φήτου Ἡλία «σφάζ'ν μικρὰ ζῶα κὶ τὰ μοιράζ'ν ψημένα στοὺς πανηγυριῶτις. Ἀκο-λουθεῖ γλέντ' κὶ χορὸς. Τὸ χορὸ ἀνοίγ' ὁ παπᾶς» (Χφ., σ. 476). Ὁμοίως πράττουσι καὶ τὴν 8ην Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς Παλιουρῆς (Χφ. σ. 477). ε) «Τὸ βράδ' τς Τυρ'νῆς γένιτι ὁ ἀφανός, δηλαδὴ μεγάλ' φωτιά μὶ τὰ κλαδιὰ π' μα-ζεῦ'ν τὰ πιδιά ἀπὸ τὰ σπίτια. Κόβουσι κὶ κέδρα ἀπὸ τὰ λόγγα. Γύρου ἀπὸ τὸν ἀφανὸ γένιτι χορὸς ἀπ' ὅλο τὸν κόσμον κὶ ἀπὸ τς προσωπίδης» (Χφ., σ. 449).

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσι καὶ αἱ μαντικαὶ δοξασῖαι καὶ ἐνέργειαι, ὡς καὶ

¹ Βλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1956/57, σελ. 66-67.

² Βλ. παραλλαγὴν ἐν Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 59. Βλ. καὶ Ἀγγ. Παπακόστα, Οἱ φω-τιές τοῦ "Αἰ-Βασίλη, Ἡπειρ. Ἑστία, ἔτ. 3 (1954), σελ. 42-44.

τὰ ἔθιμα τῆς σποράς, τοῦ θερισμοῦ καὶ ἄλωνισμοῦ τῶν δημητριακῶν διὰ τὴν ἀρχαιότητά των, τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, τοῦ γάμου, τῆς τελευτῆς καὶ τοῦ λαϊκοῦ δικαίου. Γενικῶς ὁ βίος διατηρεῖ ἀκόμη ἐνταῦθα ἀρκετὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἄλλ' ἢ ἀλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ αἱ ποικίλαι ἐπιδράσεις τοῦ ἔξω κόσμου ἐπιφέρουν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀναπόφευκτον μετατροπὴν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων. Οὕτω παρὰ τὰ παλαιὰ δημώδη ἄσματα ἄδονται ὑπὸ νέων καὶ νεανίδων καὶ νεώτερα, τὰ ὅποια εἰσάγονται διὰ τοῦ ραδιοφώνου ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ὡς πρὸς τὴν λαϊκὴν ἐνδυμασίαν παρετήρησα ὅτι οἱ νεώτεροι ἀποφεύγουν «τὶς παλιὰς φορεσιές». Ἐξαιρέσιν ἀποτελοῦν μόνον οἱ Σαρακατσάνοι, οἱ ὅποιοι ἐμμένουν εἰς τὰ παραδεδομένα, καίτοι ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν μονίμους κατοικίας εἰς τὰ χωρία.

Ἐν γένει ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων προσαρμόζεται ὁσημέραι πρὸς τὰς νέας μορφὰς τοῦ ἔξωθεν εἰσαγομένου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μὲ κάποιαν βραδύτητα καὶ συντηρητικότητα, ἐν συγκρίσει ἰδίᾳ πρὸς ἄλλας περιοχὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ τὰς νήσους.

R É S U M É

Mission folklorique aux villages situés au Zagorion occidental (Épire), du 7 juillet au 5 août 1962,

par Dém. B. Economides

Dans ce rapport l'auteur expose les résultats qu'il a obtenus de sa mission folklorique dans la région occidentale de Zagorion en Épire et plus particulièrement dans les villages de Papington, Aristi, St. Mina et Vico.

Après une brève introduction sur la situation géographique, économique et démographique des lieux visités, il examine divers aspects de l'habitation populaire, laquelle appartient à la catégorie des maisons à deux étages, à large façade sans «prostōn». Ce «prostōn», sous le nom de «Krevata», se trouve seulement dans quelques maisons anciennes. Parmi les aliments les plus usuels sont les divers genres de pâtés, qui se préparent avec de la farine et des légumes. En ce qui concerne les diverses occupations de ces populations montagnaises, l'auteur décrit particulièrement la pêche de la truite et d'autres poissons de rivière.

L'auteur s'occupe ensuite des chansons folkloriques, chantées dans cette région, et constate que ce sont les chansons de mariage, qui présentent le plus vif intérêt en raison de la diversité de leurs rythmes et mélo-

dies, les chansons de quête (κάλαντα) de St. Lazare, ainsi que les chansons cleptiques.

L'auteur cite ensuite certaines légendes populaires relatives aux Στοιχειά (dragons) des lacs dénommés «Lacs de dragon» (Δρακόλιμνες), qui se trouvent au mont Papington et au mont Smolikas. Il mentionne également des légendes, qui se rapportent au Soleil, à la Lune, à la Voie Lactée, à la Grande Ourse, à Jésus Christ et à Charon. Une autre légende du village St. Mina présente un intérêt particulier. On y trouve le nom de Pyrrhus, l'ancien roi d'Épire.

Parmi les contes populaires, les contes à rire sont les plus connus. Sont mentionnés ensuite certains exemples de noms propres; des médicaments empiriques que le peuple emploie jusqu'à ce jour contre les maladies, ainsi que certaines superstitions et croyances relatives aux phénomènes météorologiques.

Enfin l'auteur examine les mœurs relatives à la naissance des nouveaux-nés, et aux croyances du culte populaire, parmi lesquelles celle du prophète Elie, dont la fête est célébrée de 20 juillet. Durant cette fête on distribue de la viande cuite à tous les pèlerins présents.

Γ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΚΟΝΤΟΒΑΖΑΙΝΑΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΚΑΔΙΑΣ (3-23 ΣΕΠΤΕΜΒΡ. 1962)

ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Κατὰ τὸ εἰκοσαήμερον τοῦτο διάστημα τῆς ἐρευνητικῆς λαογραφικῆς ἀποστολῆς μου, ἤτοι ἀπὸ τῆς 6-23 Σεπτ. 1962, ἐργάσθην κυρίως εἰς δύο χωρία τοῦ τέως δήμου Ἐλευσίνος τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας, κείμενα εἰς τὸ ἔσχατον βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Ταῦτα εἶναι πρῶτον ἡ Κοντοβάζαινα (κάτοικοι 976, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961), κειμένη ἐντὸς μικρᾶς χαράδρας καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ ἀποκρήμων ὀρέων καὶ βαράθρων. Καὶ δεύτερον τὸ Μοναστηράκι (κάτοικοι 655, ἀπογρ. τοῦ 1961), γραφικὸν χωρίον, κείμενον ἐπὶ μικροῦ λόφου, μὲ θέαν νοτίως μὲν πρὸς τὸν γειτονικὸν ποταμὸν Λάδωνα, δυτικῶς πρὸς τὴν κατάφυτον χαμηλὴν ὄροσειρᾶν τῆς Φολῆς καὶ βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν βραχῶδη κορυφὴν τοῦ Ἐρυμάνθου.